

УДК 342.238.01:165/168(045)

*О. А. Коппель**доктор історичних наук,
професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка**О. С. Пархомчук**доктор політичних наук,
професор кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

МІЖНАРОДНІ СИСТЕМИ ЯК ОБ'ЄКТ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ В КОНТЕКСТІ ПАРАДИГМАЛЬНОЇ ЕВОЛЮЦІЇ НАУКИ

Постановка проблеми. Перед наукою про міжнародні відносини, як і перед будь-якою наукою, постійно постають центральні та найбільш складні для неї питання власних методології й теорії. Проблеми розвитку теорії пояснюються необхідністю будувати прикладні дослідження на міцному теоретичному фундаменті. Центральну ланку науки про міжнародні відносини складає дослідження міжнародних систем [1, с. 36], яке в методологічному плані є необхідним для розуміння основних закономірностей її розвитку. Водночас складність цього феномена унеможлиблює досягнення теоретичного й методологічного консенсусу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З другої половини ХХ століття з'являються теоретичні розробки вчених, у яких положення загальної теорії систем використовувались в аналізі міжнародних відносин. Дослідження міжнародних систем формувались як сукупність спеціалізованих напрямів і шкіл, єдиних в об'єкті, які будувались як на спільних, так і на відмінних теоретико-методологічних засадах, різнилися за предметом та методами дослідження. Методи дослідження тих чи інших сторін об'єкта виступали як більш конкретні концептуальні побудови, тобто як часткові теорії двох типів – парадигмальних і міжпарадигмальних. Найпомітнішу роль у дослідженні міжнародних систем відіграють реалістична, ліберальна й радикальна парадигми, а також теорії міжнародного суспільства та глобального суспільства, що прагнули надати уявлення про міжнародні відносини загалом, представити узагальнене бачення їх стану та основних тенденцій розвитку. Деякі із часткових теорій, як правило, висунутих у межах однієї з парадигм, знаходили підтримку в прибічників іншої.

Дослідження міжнародних систем можна умовно розділити на три великі групи таким чином, що першу групу становили теоретичні розробки в галузі дослідження конкретних історичних систем (Б. Бузан, Р. Літл, Р. Роузкранц та інші автори), другу – конструювання абстрактних схем (К. Дойч, М. Каплан, Ч. Маклелланд, Дж. Моделскі, А. Рапопорт, Дж. Розенау та інші вчені), а третю – теоретичні розробки, що використовували системну інтерпретацію під час дослідження конкретних ситуацій (Р. Арон, Дж. Бертон, Р. Роузкранц, Д. Сінгер, К. Уолтц, С. Хоффман та інші науковці) [2, с. 56–59].

У сучасній українській науці з'явилося чимало досліджень, у яких аналізуються різні аспекти гносеології міжнародних систем. Ними займаються україн-

ські вчені Л. Губерський, С. Кононенко, О. Майборода, М. Мальський, В. Манжола, М. Мацяк, В. Хонін, С. Шергін та інші. Водночас поза увагою науковців залишилися питання методологічного впливу загальнонаукових теорій на дослідження міжнародних систем.

З огляду на це **мета статті** – зосередити увагу на історії становлення та основних етапах розвитку системних досліджень міжнародних відносин у контексті парадигмальної еволюції сучасної науки, що дає змогу окреслити найбільш сутнісні питання в подальшій теоретизації феномена міжнародних систем, факторів, які визначають їх функціонування й самоорганізацію, визначити основні напрями подальшої наукової розвідки. Це передбачає аналіз міжнародних систем як онтологічного та гносеологічного явища.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наука про міжнародні відносини являє собою системно організований образ існування певної сфери об'єктивної реальності, теоретично організовану систему знань, що перебуває в безперервному розвитку. З огляду на це розвиток науки про міжнародні відносини можна розглядати як процес узгодження системності уявлень із системністю об'єкта дослідження.

Розмірковуючи над специфікою пізнавальної ситуації дослідника міжнародних відносин, Г. Моргентау під тиском надкомплексності предмета міжнародно-політичного дослідження звертається до альфи й омеги суспільствознавства – історії та філософії. Ідеться не про безпорадність політології міжнародних відносин, а про її об'єктивне повернення до витоків, усвідомлення первинного синтезу (історії й філософії), з якого зростає ця дисципліна [3, с. 8]. Визнання загального зв'язку та загального розвитку явищ у світі, природі, суспільстві й мисленні вимагає системного дослідження цих явищ на противагу метафізичному методу, який розглядає світ у сукупності ізольованих явищ.

Дослідження міжнародних систем як явища онтологічного потребує підходів, що спираються на теорію, яка дає можливість дослідження суті, специфіки та головних рушійних сил розвитку цього особливого виду суспільних систем; на соціологію, яка передбачає дослідження закономірностей, що визначають зміни й еволюцію міжнародних систем; на політологію, яка дає змогу дослідження політичних аспектів розвитку системи міждержавних відносин; на історію, яка дає можливість вивчення еволюції міжнародних систем. У праці Б. Бузана та Р. Літла «Міжнародні системи у світовій історії» постулюється необхідність міждис-

циплінарного синтезу теорії міжнародних відносин та історії, оскільки «історія й теорія потребують одне одного, зміни та спадкоємність не можуть бути зрозумілі окремо» [1].

Таким чином, доходимо висновку, що комплексне дослідження міжнародних систем вимагає сполучення цих підходів у їх діалектичній єдності, тому що вони органічно взаємопов'язані, доповнюють один одного. Протиставлення одного з підходів іншому не має під собою підстав у дослідженні будь-яких соціальних об'єктів, особливо таких, як міжнародні системи. Кожен із цих підходів зосереджує увагу на одній зі сторін міжнародних систем: або на їх структурі в статичності, або на генезі в їх динаміці.

Принцип історизму є органічно включеним до системного підходу, являє собою один із найголовніших його аспектів. Дотримання цього підходу є особливо важливим для побудови теоретичних знань про складні об'єкти, що історично розвиваються, якими саме є міжнародні системи. Історизм розуміється як процес системостворення, функціонування й розвитку міжнародних систем, є однією з найголовніших характеристик їх життєдіяльності саме як системи. Складність дослідження міжнародних систем полягає в тому, що саме явище постійно еволюціонує.

Наукове відображення явища починається тоді, коли в природі та характері його функціонування знаходяться певні константи, якості, які незмінно притаманні цьому явищу впродовж усіх етапів його трансформацій, є його невід'ємними складниками. Вибір точки відліку системності в міжнародних відносинах – проблема скоріше методологічна, а не історична [2, с. 201]. Дискусії щодо часу виникнення системності в міжнародних відносинах досі тривають. Б. Бузан і Р. Літл ставлять під сумнів погляди щодо її хронологічного обмеження відрізком часу в 500 років, починаючи відлік початку утворення «доміжнародних систем» із періоду приблизно 60–40 тисяч років тому, а утворення перших повноцінних («взаємопов'язаних») міжнародних систем датують періодом приблизно 5,5 тисяч років тому [1, с. 393]. К. Уолтц вважає, що теорія міжнародних систем має досліджувати весь період історії, який дає змогу запропонувати його періодизацію [1, с. 389]. З позиції представників світ-системного підходу, зокрема І. Валлерстайна, перші «мінісистеми» виникають 60–40 тисяч років тому [2, с. 95–96].

Важливе наукове значення для дослідження міжнародних систем має також проблема «початку» науки про міжнародні відносини, її виникнення й розвитку в контексті парадигмальної еволюції сучасної науки як специфічної діяльності з виробництва та отримання нових знань. Передумовою теоретичної діяльності в науці, умовою будь-якого виду теоретичної діяльності з пояснення й систематизації емпіричного матеріалу є існування особливого типу знання, що не виконує безпосередньо пояснювальну функцію, проте є умовою цієї діяльності; його існування фіксується в методологічних концепціях Т. Куна («парадигма») та І. Лакатоса («методологічна програма»), які є своєрідними метатеоретичними утвореннями, що містять набір вихідних ідей і методологічних установок, на які спирається наукове пізнання, сукупністю принципів, які на

конкретному історичному етапі розвитку науки загалом задають певний спосіб теоретичної діяльності, визначають вибір засобів цієї діяльності. Це означає, що парадигма є еталонним розв'язанням дослідницької проблеми, містить сукупність загально визнаних уявлень, чи модель, посіла в науці провідне місце; це сукупність фундаментальних елементів, які утворюють єдине правило, що визнається в науці або в суспільстві впродовж певного часу.

У процесі історичного розвитку людства змінювались функції самої науки в системі культури й суспільства. Це конкретизувалося у парадигмальних установах. З кінця XVII століття в європейській науці домінуючою була звільнена від теології механістична парадигма. Її характерними рисами стає відмова від апеляції до теології для пояснення наукових фактів, визнання, як зазначає Г. Моргентгау, можливостей розуму, озброєного методом, не тільки пізнати закони розвитку природи та суспільства, а й керувати цими процесами, тобто «віра в науку стає головною характеристикою способу мислення <...> наука визнається спроможною, хоча б потенційно, вирішити всі людські проблеми» [4, с. 2–3].

З останньої чверті XIX століття домінуючою стає енергетична парадигма. Її характерною рисою стає визнання того, що методи мають враховувати особливості об'єкта дослідження, що приводить до диференціації наукового знання, багатодисциплінарності. Еволюція наукового знання проходила під знаком диференційної тенденції, яка знаходила своє відображення у виокремленні нових предметних галузей, що привело до формування дедалі більшої кількості наукових дисциплін і субдисциплін. Із цього періоду розпочинається також систематизоване й цілеспрямоване дослідження міжнародних відносин. Як навчальна дисципліна теорія міжнародних відносин уперше з'являється в університетах США та Великої Британії після Першої світової війни, тоді ж виникають перші дослідницькі центри та університетські кафедри. Водночас сам термін «міжнародні відносини» використовується Дж. Бентамом ще наприкінці XVIII століття, а коріння дослідження цих відносин, зокрема у Великій Британії та США, простежуються значно раніше, ніж після Першої світової війни, оскільки рівень розвитку суспільної думки створює інтелектуальне середовище для розуміння необхідності впорядкування й регламентації поведінки держав на міжнародній арені [1, с. 23–24]. Безпосередньо перед Першою світовою війною та впродовж міжвоєнних років домінуючим був їх історичний і правовий аналіз. Увагу було зосереджено переважно на дипломатичній історії, ця тенденція характеризувалася вивченням окремих деталей та застосуванням історичного методу, ретельним дослідженням документів. Друга тенденція характеризувалася зверненням до проблематики міжнародного права й міжнародних організацій.

У процесі накопичення знань про міжнародні відносини як явище відбувається поступове розширення змісту цього терміна. Міжнародні відносини почали розглядатися як відносини між будь-якими політично організованими спільнотами, державно-політичними організаціями на певній території всіх часів [5, с. 32–34].

Подальше накопичення наукової інформації та зміни в трансляції наукових знань сприяли формуванню інформаційної парадигми. У її межах відбувається диференціація наук про міжнародні відносини. В умовах поступового розмивання кордонів між внутрішньою та зовнішньою політикою в дослідженнях міжнародних відносин посилюється політична компонента. Говорячи про міжнародно-політичну науку, мають на увазі більш політологічну, ніж історичну чи правову, орієнтацію дисципліни.

Ускладнення суб'єкта функціонування науки як соціального інституту, пов'язаного з іншими підсистемами держави й суспільства, з економікою, освітою, політикою, культурою, сприяло формуванню організаційної парадигми. Інформаційна та організаційна парадигми отримали оформлення у відповідних наукових теоріях, зокрема й системній. Наука концентрує увагу на таких типах об'єктів, як складні системи, що самоорганізуються та в які включена людина. Системна теорія як знання про системи накопичує їх, упорядковує й використовує для пояснення систем різної природи, у тому числі міжнародних.

Як зазначає Д. Неліпа, системні ідеї у своєму розвитку пройшли три основні етапи. Перший – від давніх часів до початку ХХ століття – був періодом власне виникнення системних ідей, які мали здебільшого інтуїтивний характер і розвиток яких супроводжувався виокремленням та формулюванням окремих понять. Другий – з початку до середини ХХ століття – характеризувався теоретизацією системних ідей і виникненням перших варіантів загальної теорії систем (А. Богданов (Малиновський), Л. фон Берталанфі). На третьому етапі – із середини ХХ століття – системність перетворюється на метод наукових досліджень та аналітичної діяльності, стає загальноприйнятим світоглядом, на який спираються фахівці з різних галузей знань, у тому числі в міжнародно-політичній науці [6, с. 30–36].

Головним популяризатором системних ідей виступила науково-технічна революція, яка забезпечила бурхливий розвиток системного підходу. Ідеї теорії систем розвивали такі вчені, як Р. Акоф, М. Вебер, Д. Істон, О. Ланге, Р. Мертон, М. Месарович, Т. Парсонс, У. Росс Ешбі та інші. Системний підхід широко поширився в економіці, соціології, політології, психології тощо. З другої половини ХХ століття різні види системних теорій почали інтегруватись у системологію – інтегральну науку про системи, яка об'єднала загальну теорію систем, приватні й галузеві теорії систем з урахуванням необхідності предметної специфікації. Відбувається найбільш амбіційна спроба досягти синтезу наукового знання.

Перші дослідники міжнародних відносин, які використовували системний підхід, спробували адаптувати до власних потреб досягнення кібернетики, теорії ігор та теорії комунікацій. У 60–70-ті роки ХХ століття представники неореалізму, визнаючи головною характеристикою системи різний розподіл сил між державами (однополярний, біполярний, багатополарний), спрямували увагу на залежність політики акторів та стабільності системи від її структурних характеристик, на визначення взаємозв'язку між структурою й стабільністю міжнародної системи. Американські дослідники К. Дойч і Дж. Сінгер зробили спроби пов'я-

зати стабільність системи з її багатополарністю, що викликало активну наукову дискусію. З критикою такої позиції виступив К. Уолтц, який доводив, що біполярна структура є більш сприятливою для збереження миру та підтримання стабільності системи [1, с. 36–41].

Увага зосереджувалась також на дослідженні функціонування й еволюції міжнародних систем (Б. Бузан, А. Джордж, М. Каплан, Р. Літл, М. Мерль, Р. Сіверсон, Е. Скотт, О. Холсті та інші автори), системних якостей та типів системних зв'язків. У 80-ті роки ХХ століття зусиллями І. Валлерстайна, Х. Булла та багатьох інших дослідників-теоретиків було сформульовано низку концепцій, що описували й інтерпретували типи системних зв'язків, які склались між державами та іншими акторами, які діяли на міжнародній арені. Мова йде про світ-системний підхід та теорію міжнародного співтовариства.

Популярність системного методу була пов'язана з використанням найновіших досліджень у галузі математичного аналізу, комп'ютерного моделювання й соціології. Американські теоретики Дж. Розенау, М. Каплан, Р. Роузкранц пропонували систематизувати всі процеси міжнародного життя у вигляді моделей та аналізувати їх на основі поведінки акторів, тобто держав, що діють у межах загальної системи. У їхніх працях система розглядається як визначена сукупність відносин, що перебуває в стані постійної взаємодії із зовнішнім середовищем завдяки механізмам «входу» та «виходу» відповідно до базових ідей кібернетики.

М. Каплан, Д. Сінгер, С. Хоффман, К. Уолтц зробили вирішальний внесок у розроблення теорії міжнародних систем. Дж. Модельські, С. Амін, К. Кайзер розробили теорію взаємодії (the theory of interaction) у межах міжнародних систем. С. Кауфман є автором теорії системної консолідації (the theory of system consolidation), Дж. Розенау – теорії зчеплення (the theory of coupling) і теорії турбулентності (the theory of turbulence) [2, с. 57–59].

Отже, міжнародну систему можна вважати явищем, яке насамперед цікавить дослідників міжнародних відносин. Тому українські науковці М. Мальський та М. Мацяк, констатуючи диференціацію теорії міжнародних відносин шляхом виокремлення в ній спеціалізованих теорій, включають до її предметної структури теорію міжнародних систем як часткову теорію, яка поєднує п'ять взаємопов'язаних теорій:

- теорію суб'єктності як розділ теорії систем, яка досліджує проблеми дефініювання й типології елементів міжнародних відносин, специфіки їхніх інтересів і мотивацій, дій та взаємодій між ними;
- теорію міжнародного порядку як теорію норм і правил поведінки суб'єктів міжнародних відносин, що постають з особливостей взаємодії між ними в системі;
- теорію ієрархії, яка досліджує місце й роль суб'єктів міжнародних відносин у міжнародних системах, їх ієрархію;
- теорію турбулентності, яка вивчає проблеми існування міжнародної системи в ситуації порушення в ній субординації та хаотичних дій елементів міжнародних систем;
- теорію еволюції як теорію про особливості й закономірності розвитку міжнародної системи та стани, у яких вона перебуває.

Кожна із цих теорій досліджує один і той же об'єкт – міжнародні системи, проте має своїм предметом певну окрему сторону чи рівень дослідження [7, с. 46–47].

Таким чином, системний підхід до міжнародних відносин виявляється в їх трактуванні як цілісного явища, де існують закономірні зв'язки між його елементами, чітка ієрархія та сталі взаємозалежності. Він базується на визнанні того, що практично всі питання міжнародного життя виявляють свою сутність у дослідженні їх у контексті міжнародної системи як відносно відособленої підсистеми суспільних відносин. У методологічному плані аналіз міжнародних систем визнається необхідним для розуміння основних закономірностей і динамічних універсалій розвитку міжнародних відносин. Тому центральну ланку науки про міжнародні відносини починає складати теоретичне дослідження міжнародних систем, властивих їм структури й функцій, процесів їх розвитку. Аналіз міжнародних систем визнавався ключем до розуміння міжнародних відносин, до пошуку об'єктивних закономірностей їх існування та еволюції, з'ясування їх сутності, а також вважається найбільш комплексним і повним їх дослідженням.

Проте водночас вироблення чіткого наукового значення поняття міжнародної системи залишається невіршеним [1, с. 35]. У науці про міжнародні відносини затвердився широкий спектр тлумачень поняття «система», серед яких найголовнішими були такі: як комплексу взаємовідносин в одній площині (концепції «балансу сил», геополітики); як ієрархічного комплексу взаємозв'язків єдиного цілого (практичний варіант – аналіз процесів прийняття рішень у зовнішній і загальній політиці, державному управлінні, військовій сфері, питаннях безпеки, аналіз процесів формування й реалізації зовнішньої політики держави); як багаторівневого комплексу взаємодій низки (множини) ієрархічних комплексів – суб'єктів міжнародних відносин (концепції інтеграції, стабільних структур міжнародних відносин, взаємозалежного світу); як процесу формування нової ієрархічної цілісності з відносно менш складних, проте водночас внутрішньо досить складних цілісностей вищого порядку (концепції міжнародного суспільства, «глобального селища») [8, с. 83].

До основних напрямів системних досліджень із 1990-х років відносимо політичні відносини між традиційними та новими суб'єктами з питань їх взаємодій; міжсуб'єктні взаємодії у зв'язку з вирішенням загальносвітових проблем; автономні якості системи міжнародних відносин – характер сучасного стану системи міжнародних відносин (параметри полярності, параметри лідерства, структура й середовище міжнародної взаємодії); процеси зміни (динаміки) цих станів; регулювання та саморегулювання цих процесів. Водночас оскільки сучасна міжнародна система еволюціонує та ускладнюється за рахунок створення багаторівневих мереж, які охоплюють комплексом взаємодій широке різноманіття міжнародних акторів, то це ускладнює її аналіз тільки на основі використання традиційних підходів і категорій, які не виводять на головне місце внутрішню неоднорідність глобальної міжнародної системи, типологічну різноманітність її підсистем.

Наприкінці ХХ століття разом із видатними успіхами системності в ній стали проявлятися кризові про-

цеси, що не оминуло також дослідження міжнародних систем. Основна причина цього полягала не стільки в кризі системності як такої, скільки в кризі її методології. Принципове оновлення системної методології відбулося завдяки формуванню І. Пригожиним концепції хаосу й перехідних процесів. Подальший розвиток ідеї системності привів до виникнення концепції синергетики Г. Хагена та синергетичного підходу, що сформувався на початку 1980-х років, коли системність струснули перші кризи, він став закономірною реакцією на методологічні проблеми, що виникли в процесі творення загальної теорії систем [9, с. 101]. Принцип синергізму, або мультиплікаційний підхід, відокремився від системного та вийшов на перший план серед інших методологічних принципів [10]. Як зауважує О. Майборода, виняткова популярність синергетики як наукового напрямку у вивченні змін, що відбуваються в системах, демонструється, наприклад, тим, що інколи їй надається методологічний статус однієї з трьох основних доктрин розвитку поряд із діалектикою та універсальним (або глобальним) еволюціонізмом, хоча специфічність політичного й методологічного апарату синергетики робить її не окремішньою від діалектики й еволюціонізму доктриною, а особливим напрямом, який зосереджений на окремих проявах у поведінці системи в ході діалектичної взаємодії її складників та її еволюційної динаміки [9, с. 96–97].

Синергетика стала дисциплінарним напрямом досліджень загальних принципів, покладених в основу процесів самоорганізації систем різної природи, які взаємодіють між собою складним нелінійним шляхом. Класична діалектика була заснована на лінійності, розвиток розумівся як рух від простого до більш складного, від нижчого до вищого, від старого до нового якісного стану. Однак глобальні процеси – це насамперед процеси нелінійні. Нелінійне мислення спрямоване на дослідження складних систем та є більш гнучким, припускає й навіть передбачає неоднозначність рішення, варіантність істини. З позиції нелінійної діалектики визнається циклічність у розвитку, що саме спостерігається в глобальних процесах, спростовується їх прямолінійна спрямованість. Розвиток визначається як складний, багатогранний процес, інколи з результатами, які складно передбачити. Нелінійна діалектика орієнтована не на алгоритм, а на творчий підхід у дослідженні, на інноваційність, являє собою, таким чином, метод планетарної філософії як нового напрямку в пізнанні, який має пояснити глобальні проблеми сучасності, проблеми сталого розвитку й розвитку міжнародних відносин. Адже зміст світової політики та міжнародних відносин у ХХІ столітті значною мірою визначають проблеми глобального розвитку.

Планетарне політичне мислення повинне мати гетерогенний характер, тобто не визнавати певний один варіант як універсальний, спроби тієї чи іншої країни, групи країн або цивілізації видавати свої цінності як універсальні, а включати найбільш досконалі структури всіх ідейних і політичних течій, у яких визначаються шляхи збереження людства. Водночас, як слушно зауважує І. Пригожин, людство поки що не має значних успіхів у становленні «нового планетарного мислення», хоча досягло певних якісних змін на шляху зближення двох культур – гуманітарного й природ-

ничого знання, однакового розуміння ними того, що являє собою інформація [11, с. 9].

Висновки. Під час підходу до аналізу сучасної міжнародної системи варто було б виходити з того, що шлях, пройдений людством від ізольованості континентів, регіонів, цивілізацій та народів, завершився перетворенням світу на єдиний організм із визначеним загальним набором принципів і закономірностей розвитку його окремих частин. Тому останнім часом підвищена увага приділяється проблемам взаємозалежності й глобалізації світу. Аналіз цих трансцендентних універсальних тенденцій дасть змогу більш вірогідно представити напрям трансформації міжнародних систем. Пошук адекватної стратегії подальшого поступу, що кореспондує з міжнародним досвідом та успішною практикою лідерів світової спільноти та містить сучасний категоріально-інструментальний апарат для розуміння політичних процесів глобального розвитку, є імперативним і пріоритетним для України.

Нормативна модель глобальної міжнародної системи включає такі елементи, як механізми й засоби забезпечення міжнародного порядку, підтримання міжнародної стабільності, успішне моделювання та прогнозування глобального розвитку, реалізація стратегії сталого розвитку людства. Водночас побудова науково обґрунтованої моделі міжнародних відносин має базуватись на об'єктивних закономірностях розвитку суспільних відносин і світу загалом, що дає можливість не тільки адекватно описувати міжнародно-політичні процеси, а й прогнозувати їх подальший розвиток, що саме визначає основні напрями подальшої наукової розвідки.

Перспективи подальших досліджень пов'язані, на нашу думку, з аналізом глибинних засад впливу розвитку процесів глобалізації на злам класичних парадигм і формування нового наукового світогляду, на суттєву трансформацію поглядів на роль науки в сучасному суспільстві. Важливий напрям пошуків нових парадигмальних установ науки – це зближення філософії науки та філософії гуманітарного пізнання, у межах якого виникає плюралістична філософія науки.

Література

1. Buzan B. *International Systems in World History. Remaking the Study of International Relations* / B. Buzan, R. Little. – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 452 p.
2. Міжнародні системи і глобальний розвиток: [підручник] / за ред. Л. Губерського, В. Манжоли. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2008. – 606 с.
3. Кононенко С. *Форми політологічного розуміння міжнародних відносин: [монографія]* / С. Кононенко. – К.: Ін-т всесвітньої історії НАН України, 2012. – 899 с.
4. Morgenthau H. *The Dilemma of Scientific Man* / H. Morgenthau // *International Relations in Perspective* / ed. H. Nay. – Washington: George Washington University, 2010. – P. 2–5.
5. Арон Р. *Мир і війна між націями* / Р. Арон. – пер. з фр. – К.: МП «Юніверс», 2000. – 688 с.
6. Неліпа Д. *Системний аналіз в політології: [навч. посібник]* / Д. Неліпа. – К.: ФОП Колісник К.І., 2009. – 144 с.
7. Мальський М. *Теорія міжнародних відносин: [підручник]* / М. Мальський, М. Мацяк. – 2-е вид., перероб. і доп. – К.: Кобза, 2003. – 528 с.
8. Богатуров А. *Очерки теории и методологии политического анализа международных отношений* / А. Богатуров, Н. Косолапов, М. Хрусталева. – М.: Научно-образовательный форум по международным отношениям, 2002. – 384 с.
9. Майборода О. *Етнічність у міжнародній системі* / О. Майборода. – 2-е вид., випр. і доп. – К.: ІППіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України, 2017. – 448 с.
10. Пригожин И. *Порядок из хаоса: новый диалог человека с природой* / И. Пригожин, И. Стенгерс; пер. с англ. Ю. Данилова; общ. ред. В. Аршинова, Ю. Климонтовича и Ю. Сачкова [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://spkurdyumov.narod.ru/Ppogin/PriOglavl.htm>.
11. *парадигма. Нелинейное мышление в науке и искусстве* / отв. ред. В. Копчик. – М.: Прогресс-Традиция, 2002. – 496 с.

Анотація

Коппель О. А., Пархомчук О. С. Міжнародні системи як об'єкт наукового дослідження в контексті парадигмальної еволюції науки. – Стаття.

Розглядаються гносеологічні й теоретико-методологічні аспекти міжнародно-політичної науки. Доведено, що розвиток науки про міжнародні відносини свідчить про зростання ролі та значення її гносеологічного складника. Аналіз міжнародних систем визнається необхідним для розуміння основних закономірностей розвитку міжнародних відносин. У статті проводиться аналіз міжнародних систем на основі застосування положень загальної теорії систем до суспільних явищ. Висвітлюються ключові питання теорії й методології аналізу міжнародних систем у контексті парадигмальної еволюції сучасної науки. Особливу увагу приділено теоретичним засадам дослідження політичних проблем міжнародних систем і глобального розвитку.

Ключові слова: міжнародна система, міжнародні відносини, гносеологія, теорія міжнародних відносин, парадигма, загальна теорія систем.

Аннотация

Коппель Е. А., Пархомчук Е. С. Международные системы как объект научного исследования в контексте парадигмальной эволюции науки. – Статья.

Статья посвящена гносеологическим и теоретико-методологическим аспектам международно-политической науки. Доказано, что развитие науки о международных отношениях свидетельствует о возрастании роли и значения ее гносеологической составляющей. Исследование международных систем признается необходимым для понимания основных закономерностей развития международных отношений. В статье проводится анализ международных систем на основе применения положений общей теории систем к общественным явлениям. Освещаются ключевые вопросы теории и методологии анализа феномена международных систем в контексте парадигмальной эволюции науки. Особое внимание уделяется теоретическим основам исследования политических проблем международных систем и глобального развития.

Ключевые слова: международная система, международные отношения, гносеология, теория международных отношений, парадигма, общая теория систем.

Summary

***Koppel O. A., Parkhomchuk O. S. Epistemology of international systems in the context of paradigm evolution of the science.* – Article.**

It is dedicated to the epistemological, theoretical and methodological aspects of international political science. It is approved that the development of the international relations science shows the increasing role and importance of its epistemological component. The concept of international system is the key to the whole subject of international re-

lations. The article covers the analysis of international systems based on the application of provisions of the general systems theory to international systems as social phenomena. The key issues of the theory and methodology of international systems analysis in the context of paradigm evolution of the modern science are elucidated. A special attention has been paid to the theoretical basis of the studies of political problems of international systems and global development.

Key words: international system, international relations, epistemology, theory of international relations, paradigm, general systems theory.